

ministerstva s plnou mocí. Nařízení dle § 14 ustupují tu nyní již do pozadí.

VI. S provedením župního zřízení vzejde otázka po další oprávněnosti tohoto úřadu. Župní zákon o tomto úřadu nemluví, což jest samozřejmo, ježto župní zákon organizuje správu obstarávanou župami a slúžnovskými úřady, tedy v nižších stupních, kdežto ministerstvo s plnou mocí jest výsekem kompetence nejvyššího orgánu ve státě (vlády a ministerstev). Není pochyby, že úřad ten do rámce nové organizace správní dobře nezapadá. Prostým odvoláním plné moci nelze úřad zrušiti, ježto republikánskými zákony mu byla značná přímá působnost svěřena, jež mu může býti zase jenom zákonem odňata. Fakticky se ministr s plnou mocí obmezuje na vnitřní správu, pokud ji nevykonávají expositury ministerské. Jest několik návrhů na jeho reorganizaci; jedni navrhují zřídití z něho exposituru ministerstva vnitra, jiní navrhují funkce úřadu toho přenéstí na vrchního župana v zemském slovenském župním svazu, jiní opět doporučují, aby byl ministr s plnou mocí ponechán ve vládě jako ministr krajan v obdobném postavení jako měl kdysi v rakouské ministerské radě ministr krajan pro Halič. Postavení to bylo velmi mocné, ježto všechny důležitější věci Haliče se týkající musily býti ministru aute expeditionem sdělovány, takže ministr byl o všech opatřeních Haliče se týkajících kteréhokoli resortu včas informován a mohl názoru svému v ministerské radě platnosti zjednatí. Rozřešení celé otázky má ovšem silný ráz politický.

Prof. Dr. C. Horáček:

Období vázané cechovní politiky živnostenské.

I.

Živnostenská politika, jež jest částí národohospodářské politiky vůbec, majíc za předmět zákonodárnou a správní úpravu poměrů a vztahů týkajících se především malovýroby průmyslové,¹⁾ tedy výroby pozůstávající v mechanickém neb chemickém

¹⁾ Bylo by tedy správněji mluvití o politice průmyslové malovýroby, než o politice živnostenské. Neboť pojem »živnosti« není

přetvořování surovin a provozované v menším rozsahu, vykazuje v dějinném vývoji svém různá období.

Jest známo, že výroba průmyslová jest tak stará jako pokolení lidské samo, neboť důležité potřeby člověka mohou býti ukovány jen výrobky průmyslovými. Takovými jsou na př. oděv, nástroje, zbraně, příbytky a pod. Avšak v nejstarších dobách kdy celé hospodářství mělo ráz soběstačný, takže v osamocených hospodářských jednotkách celková spotřeba hrazena byla vlastní výrobou, provozována byla výroba průmyslová jen v okruhu uzavřeného hospodářství domácnostního jednotlivými členy širokého rodového kruhu, namnoze ženami. Taková primitivní výroba průmyslová přirozeně nebyla upravena žádnými právními normami. Nejvýš podléhala autoritativním nařízením hlavy rodové, vykonávající patriarchální jurisdikci nad všemi příslušníky rodu. Teprve když výroba průmyslová po uvolnění zřízení rodového a vzniku středověkých měst stávala se samostatným životním povoláním ve způsobu výroby řemeslné, nastala potřeba, aby vztahy a poměry této výroby autoritativně po stránce veřejnoprávní byly upraveny, čili potřeba zvláštního práva živnostenského. Souviselo pak s politickými i sociálními poměry středního věku, s tehdejší roztržičností teritoriální, malomocí ústřední správy státní, stavovským zřízením společenským, že původní zákonodárství živnostenské nebylo plodem veřejné moci státní, nýbrž autonomně korporační. Teprve po staletích, ve věku novém přejímala utužující a upevňující se moc státní provádění politiky živnostenské do svých rukou. Při tom však stále vyznačovala se politika živnostenská tuhou vázaností, kterážto vázanost vystřídaná byla namnoze teprve až ve věku devatenáctém t. zv. živnostenskou svobodou v různých zemích důsledněji neb méně důsledně provedenou.

Tak lze co do jednotlivých vývojových období politiky živ-

pojmem hospodářským, nýbrž právním. Setkáváme se s ním v právu správním (živnostenské právo) a finančním (živnostenské daně), při čemž opět v obou těchto sférách právních jest různý. S pojmem malovýroby průmyslové pak pojem živnosti dokonce se nekryje, jsa jednak širší (zahrnuje v sobě na př. i živnosti obchodní, dopravní a j.), jednak opět užší, pokud pozitivním právem určité druhy hospodářského podnikání z platnosti živnostenského práva výslovně jsou vyňaty (uvoz. patent k živnostenskému řádu z r. 1850).

nostenské rozeznávají období vázanosti, a tu opět vázanosti korporálně autonomní a vázanosti státní, a období zásadní živnostenské svobody.

Účelem této úvahy jest zabývatí se oným starším obdobím živnostenské politiky ve znamení korporální vázanosti a přihlídati při tom zejména k našim poměrům domácím.

II.

Ono starší období politiky živnostenské počíná asi dvanáctým stoletím, v zemích Evropy západní ovšem dříve než ve střední. V tehdejších dobách počala hojně vznikatí ponejvíce v podhradí šlechtických a v sousedství bohatých klášterů místa s větším, soustředěným počtem obyvatelstva, jež s nejbližším okolím svým — nejvzdálenější obvod takového okolí nebýval větší, než kolik vyžadovala denní cesta pěšky tam a zpět — tvořila svěstačný hospodářský celek co do výroby a spotřeby všech obyvatel. Vznikly již pravidelné směny a styky hospodářské, ale jen uvnitř tohoto městského okruhu s jeho okolím. To byl onen stupeň hospodářského vývoje, jež Bücher, Schmoller a jiní nazývají uzavřeným hospodářstvím městským. Obyvatelstvo těchto měst, třeba počtem ještě nevelkých, nemohla již nalézati obživu jediné v zemědělství, nýbrž počala věnovati se zejména výrobě řemeslné. Tak povstala různá povolání ve způsobě všelikých odvětví řemeslných, jež vyznačovala se na rozdíl od dřívějšího státního tím, že výrobci tito měli již pevné usídlení. Styk jich se spotřebiteli byl ovšem ještě bezprostředný. Dělal se buď zakázkově, kdy spotřebitel přímo u výrobce práci objednal, aneb na trzích, jež pro tehdejší hospodářský život měly tudíž daleko větší význam než nyní. Vždyť právo tržové bylo jedním z podstatných znaků městských. Při tom zůstávala však výroba stále malovýrobou, což podmiňoval malý celkem její rozsah. Byla totiž vázána na spotřebu jen místní aneb nejbližšího městského okolí. Další rozvoj její nebyl možný nejen z příčin faktických (nedostatek prostředků dopravních, veřejná nejistota a j.), ale i z příčin právních, majících právě původ svůj ve vázanosti tehdejší politiky živnostenské.

Nositeli této živnostenské politiky byly původně městské rady. Zdá se, že z počátku měla politika ta ráz ještě dosti liberál-

ní. Řemeslní výrobci z venkova do měst se stěhující za tím účelem, aby stali se účastnými mnohých výhod politických i hospodářských městského života («Stadtluft macht frei«!), byli z počátku bez valných obtíží přijímáni za měšťany a připouštěni k provozování řemesel. Ba z důvodu kolonizační politiky v tehdejších dobách horlivě pěstované byli i z ciziny řemeslníci do země voláni a jim poskytovány různé výsady povahy politické (vlastní soudnictví dle domácího práva), hospodářské (berní výhody) i náboženské (svoboda vyznání). Také z prostředků obecních obstarávána pro řemeslníky různá nákladná zařízení, jako společné mlýny, valchy, bělidla, stoupy, brusírny, masné krámy a j. v.

Avšak záhy zapustila mezi řemeslným obyvatelstvem městským kořeny myšlenka associační, která přispěla ke vzniku zvláštních veřejnoprávních útvarů korporačních, jimiž byly řemeslnické cechy neb pořádky (Zünfte, Innungen, Gilden, corps de métier), které staly se vlastními nositeli tehdejší živnostenské politiky.

Původní vznik cechovního zřízení různě se vykládá. Sotva lze souhlasiti s názorem, že by původ cechů sahal až do věku starého (t. zvl. collegia artificum a opificum v Římě), ježto souvislost antického života hospodářského s vývojem středověkým naprosto byla přetržena. Pravdě podobnější jest výklad, že již řemeslní výrobci žijící v časném středověku na tehdejších dvorcích královských a v bohatých klášteřích měli jakousi vrchnostní organizaci (magisteria), ze které se vyvinuly pozdější cechy. Nejvíce však lze přisvědčiti mínění, že původcem cechů jsou různá náboženská bratrstva (societates, confraternitates), jež již v století 11. a 12. mezi městským obyvatelstvem řemeslným počala se tvořiti za účelem společných pobožností, obřadů, slavností, průvodů, pohřbů atd. a jež byla výronem hlubokého náboženského citění, jimž celý život středního věku byl proniknut. Než ať již původ cechů vykládá se tím neb oním způsobem, lze celkem říci, že potřeba hospodářská a sociální sama takové sdružovací útvary v život vyvolala a že to byla mocná myšlenka organizační, která již v tehdejších dobách měla takové silné účinky associačně-tvorné.

Cechy byla tedy sdružení řemeslných výrobců místního obvodu zpravidla i stejného neb příbuzného výrobního oboru na veřejnoprávním, autonomním základě spočívající. Tato auto-

mie cechovní docházela výrazu zejména ve statutech («pro lege statuimus...»). Z počátku ovšem autonomie cechovní byla obmezována. Tak ještě říšský sněm v Goslaru r. 1219 zakazoval zřizování cechů, rovněž biskup wormský r. 1233 a král Přemysl Otakar II. ve Vídni r. 1276. Podobně v letech 1341 až 1346 na Moravě v Olomouci, Brně, Znojmě, r. 1351 a 1355 v Čechách v Chebu, 1352 v Hradci Králové a Chrudimi. Přes to však záhy domohly se cechy autonomie skoro úplně. Formální potvrzování statutů cechovních příslušelo ovšem městským radám, ale členové cechovní nabývali stále více vlivu i ve správě obecní a ovládli ji na konec zcela. Neobešlo se to ovšem bez boje a dají se takové zápasy o politickou moc ve městech sledovati ve 13. století v Kolíně n. R., Ulmu, Freiburgu, Wormsu, Frankfurtě, později v Strasburku, Mohuči, Špýru, Hamburku, Magdeburku, Augsburku. Ve 14. a 15. století také na Moravě, v Lužici a Slezsku (v Budyšíně a Vratislavi).

V Německu známy jsou nejstarší statuty cechovní rybářů wormských z r. 1106, pak obuvníků würzburgských z r. 1128, soukenníků quedlinburských z r. 1134, tkalců kolínských z r. 1149, obuvníků magdeburských z r. 1197. Ve Francii nejstarší cech pochází z r. 1061. V Čechách počaly vznikat cechy až v druhé polovici století 13. Statuty krejčí staroměstských pocházejí z r. 1318, zlatníků z r. 1324. R. 1337 obdrželi budějovičtí řezníci práva řezníků pražských, která byla tedy ještě staršího původu. Pekaři v Netolicích mají stanovy z r. 1338, pražští staroměstští mlynáři a soukeníci z r. 1340. Z pozdějších dob jsou stanovy pražských nožířů z r. 1427, kožešníků z r. 1428, řezníků a pasířů z r. 1437, novoměstských obuvníků z r. 1442, uzdařů z r. 1445, kloboučníků, provazníků a kovářů z r. 1446, soukenníků z r. 1447.²⁾ Počet cechů v 13. až 15. století v jednotlivých městech byl již značný. Tak v Basileji 15, Strassburku 20, Magdeburku 12, Gdansku 16, Lipsku 26, Kolíně n. R. 26, Frankfurtě r. 1500 28, ve Vídni r. 1463 66.³⁾ O rozšíření cechovního zřízení u nás svědčí slova Winterova: »Instituce cechů v 15. století u nás jako jinde tou měrou zobecněla, že se jí upravovala také mnohá jiná

²⁾ Winter: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století, 574.

³⁾ Schmöller: Grundriss der allg. Volkswirtschaftslehre, I., 349. Stieda: Zunftwesen (Handwörterbuch der Staatswissenschaften).

zaměstnání, nejen průmyslová. Všecko bralo na se formu cechovní, tato právní a společenská organizace oblibována vůbec. Organizování jsou v těch dobách mimo obchodní živnosti i dělníci na horách, dělníci hospodářští, rybáři, šrotěři, skalníci. Ba časem i měšťané zpěváci při kostelích ve svých bratrstvech přijímají nejednou formu cechovní.⁴⁾ A jinde praví: »V 16. věku nebylo u nás města, ba ani městečka bez řemeslného cechu. Od Starého Města, kdež bylo r. 1599 při 52 řemeslech a živnostech 43 cechů, řadí se město vedle města počtem cechů sestupným zpravidla dle populace až k malým městysům, v nichž řemeslníci všech oborů sdružení byli v korporaci jedinou, v jeden cech.«

Cechy slučovaly tedy zpravidla výrobce téhož řemesla. Někdy však, zejména v menších místech, i více řemesel v jediném cechu bylo sdruženo, zvláště řemesel příbuzných. Takové složené cechy neb spolucechy, v nichž buď všechna řemesla byla rovnoprávná, aneb jedno druhému podřaděno, byl na př. cech uzdařů, sedlářů a ševců novoměstských v Praze z r. 1396, malířů a štítařů z r. 1348, ševců a koželuhů v K. Hoře z r. 1401, malířů, sklenářů a krumplířů v Praze z r. 1594, mydlářů a koželuhů v Chrudimi z r. 1614. Ovšem se takové cechy zase někdy rozcházelý v cechy samostatné.⁵⁾ Byly i t. zv. řadové cechy (rejcechy), v nichž všichni místní řemeslníci byli zastoupeni. Tak rejcech 10 řemesel v Rakovníku z r. 1571, 6 řemesel v Soběslavi z r. 1536, 4 řemesel ve Vožici z r. 1595, 19 řemesel v Jindř. Hradci z r. 1601. Někdy spojovaly se opět cechy dvou neb více sousedních měst. Tak sladovníci, zedníci a kameníci měst pražských (tehdy oddělených), podobně meziměstské cechy na venkově, jako tkalci měst Třeboně, Lomnice a Veselí. Vznikaly také t. zv. zemské cechy, jež se považovaly za vrchní nad všemi cechy ostatními. V Německu dokonce cechy venkovské byly povinny takovým vrchním cechům platiti příspěvky. Vyvinulo se to tím, že cechy mladší vypůjčovaly si stanovy od cechů starších a že se k nim uchýlovaly o rady. Takovým vrchním cechem byl cech pražských mlynářů, který svými 8 staršími mistry přísežnými všem mlynářům v Čechách stanovil míry, cejchy a výšky jezů a rozhodoval vodní spory. Podobné postavení měly i cechy pražských staro-

4) Winter, 590.

5) Winter, 616.

městských řezníků, sladovníků, kloboučníků, koželuhů, kovářů, zámečníků, kožešníků, novoměstských hrnčířů, krejčí, malířů, zlatníků, zedníků, mečířů, mydlářů, truhlářů. Teprve r. 1739 nedřaděnost zemských cechů zrušena.⁶⁾

Vyvinula se také zvláštní etiketa cechovní co do jich přednostů a pořadí v průvodech, slavnostních účastech atd. Tak na prvním místě ve Francii byli zlatníci, v Německu a Čechách řezníci. V průvodech s prapory cechovními kráčeli za sebou: zlatníci, platněři, kožešníci, jircháři, krejčí, ševci, nožíři, sladovníci, pekaři, mlynáři, bečváři, soukeníci, lazebníci. Pořadí to se však někdy měnilo a vznikáním nových řemesel a cechů doplňovalo. Byly ale také nižší neb menší cechy, jako v Praze pokrývači, šenkýři, kočí, rybáři, huntýři.⁷⁾

Organisace cechovní spočívala v představenstvu cechovním a valných shromážděních. Představenstvem cechů byli t. zv. cechmistrři neb starší, počtem někdy jen jeden, obyčejně však dva až čtyři. Z počátku jmenování byli konšeli, později však přímo voleni cechem a jen potvrzováni městskými radami, v městech poddanských vrchnostmi. Cechmistrři bráni byli do přísahy, spravovali pokladnu cechovní, vykonávali pravomoc a dozor nad mistry, tovaryši, učni i vdovami příslušníků cechovních. Náležela jim i jurisdikce nižšího druhu, mohli odsuzovati k pokutám i k trestům na svobodě, neměli však exekutivy. Odvolání šlo ke konšelům a odtud někdy i k samému panovníku. Schůze cechovní se konaly buď v bytech cechmistrřů neb na radnicích neb v cechovní hospodě pravidelně čtyřikrát v roce o t. zv. suchých dnech. Každý mistr byl povinen schůze se účastniti a měl právo hlasovací. Předmět úrad byly stanovy cechovní, záležitosti řemesla, přijímání nových mistrřů do cechů, volby cechmistrřů, výkon soudnictví, pokud nepřislušel cechmistrřům samotným. Přijímání tovaryšů a učňů bylo bráno jen na vědomí.

Působnost cechů nesla se směry různými a právě v některých oborech této působnosti spatřovati lze určité zásahy živnostenské politiky. Především sledovaly cechy účely výchovné. Pečovaly o to, aby řemeslný dorost nabyt odborného výcviku a stal se tak způsobilým k řádnému provozování výroby řemeslné. Ře-

⁶⁾ Winter, 622.

⁷⁾ Winter, 633.

meslná výroba jest typickým tvarem práce cvičené a jen delším praktickým výcvikem lze si osvojit technickou obratnost k ní potřebnou. Jen odborná způsobilost zaručuje řádnou jakost řemeslných výrobků, též jest v zájmu nejen spotřebitelů, ale i výrobců samých, kteří pak mohou požadovati i přiměřené ceny za své výrobky. Proto kladly cechy zvláštní důraz na praktickou výchovu řemeslného dorostu. Bylo požadováno, aby ten, kdo se chtěl věnovati nějakému řemeslnému povolání, vstoupil především jako učeň k oprávněnému mistru do učení. Byl po krátké, zpravidla čtyřnedělní zkušební lhtůě obřadným způsobem přijat do svazku cechovního. Smlouva učňovská zapsána byla v knihu cechovní. Učení u mistra necehovního neplatilo. Po uplynutí doby učňovské trvající dva až šest roků dostal učeň před shromážděným cechem list výučný a stal se tovaryšem. Ovšem zdá se, že tovaryšství se teprve později vyvinulo, než učňovství a mnozí řemeslníci vůbec tovaryšů neměli. Doba tovaryšská byla různě dlouhá. U pražských novoměstských sladovníků a provazníků trvala čtyři roky, u kabátníků tři roky, u koželuhů jen jeden rok.⁸⁾ Tovaryš byl povinen také na delší dobu odebrati se do jiných míst doma i v cizině, což mělo za účel, aby poznal i jiné způsoby výroby, nové pokroky ve svém oboru a rozšířil tím svůj odborný výcvik. Po návratu musil tovaryš osvědčiti praktickou svou způsobilost vyhotovením t. zv. mistrovského kusu, mačež teprve vyhověv všem podmínkám a zaplativ předepsaný poplatek přijat byl do cechu za samostatného mistra a mohl takto výrobu řemeslnou provozovati. Pro zkoušku mistrovskou u některých cechů nebylo určitých předpisů, u jiných ano. Tak pražští novoměstští sedláři žádali zhotovení tří sedel, malíři vyobrazení matky boží, zlatníci vyrytí pečeti, zhotovení kalicha a zasazení drabokamu. Malostranští ševci musili zhotoviti dvoje nové škorňe a střevíce. Mečíři měli vyrobiti meč a kopí, kováři okovati koně. Krumlovští krejčí měli ušiti roucho kněžské a šlechtické.⁹⁾

Odborná způsobilost výrobců měla zaručovati dobrou jakost výrobků, která přispívala k povznesení a dobré pověsti řemesla. Proto cechy měly zvláštní péči o to, aby řemeslné výrobky vskutku byly řádně vyhotoveny. R. 1330 nařídila pražská sta-

⁸⁾ Winter, 748.

⁹⁾ Winter, 692.

roměstská rada, že sladovníci mají dělati dobré slady.¹⁰⁾ Brněnským sladovníkům určeno, kolik obili a sladu mají upotřebiti, aby pivo bylo dobré. V statutech novoměstských pražských sladovníků z r. 1456 řečeno výslovně, že mají dobré pivo vařiti. Pekáři nesměli péci z mouky míchané, řezníci porážeti dobytčata špatná a nemocná a kupovati dobytek u pohodných, koželuzi prodávati kůže spálené.¹¹⁾ Někdy byla dobrá jakkost výrobků a uspokojení spotřebitelstva stanovena přímo jako účel cechů ve statutech samých.

Abyste skutečně tyto předpisy o dobré jakkosti výrobků byly zaručeny, prováděn byl od cechů účinný dozor. Jakási samočinná kontrola prováděna byla již ostatními výrobci, jimž záleželo na tom, aby nikdo výrobky špatnými dobré jméno řemesla nepoškozoval a jim nekalou soutěž nepůsobil. Tato kontrola byla usnadněna tím, že obyčejně stejná řemesla soustředěna byla v týchž ulicích a blízkém okolí. Tomu nasvědčují ještě historické názvy ulic (na př. v Praze řeznická, platněrská, truhlářská, soukenická, železná atd.). Zejména pak prodej děl se na tržištích, kde vládl »trhový mír«, v okolí chrámů a mostů. Winter sděluje: »Krámy stejného zboží stávaly od prvních dob městských podle sebe, v kotcích byly pod jednou střechou. Začíná se tu, co později platilo pravidlem, že každé řemeslo neb obchod má pohromadě státi s trhy svými. Vrchnost, městská rada, řídící trhové právo a reglementaci tržní, měly zásadu při tom, aby všechno se kupovalo a prodávalo veřejně, aby domácí produkce řemeslná kupujícím dostávala se přímo do rukou bez prostředníků, aby usnadněn byl dohled, zdali jest dostatek zboží, dobré-li, kteráká cena jeho, aby konsumenty nebyli šizeni po žádné stránce a mimo to aby děl se v krámech, v kotcích, v hutích veřejný závod stejných živnostníků a řemeslníků, což mohlo míti dobré následky v mnohých směrech.«¹²⁾ Vedle toho však prováděna i přísná kontrola úřední a výroba špatná stíhaná tresty. Tak v Praze r. 1340 nařízeno čtyřem přísežným mistrům soukenickým ohledati sukna v dílnách a dílo špatné jakkosti odebrati. Stanoven poměr, v jakém kovy mají býti míseny, prováděny prohlídky, ukládány tresty na zboží

¹⁰⁾ Winter, 191.

¹¹⁾ Winter, 647.

¹²⁾ Winter, 97.

falešné. Na trzích ohledáváno bylo zboží, míry i váhy. Spotřebitelé neměli býti předražováni. Špatné dílo měli cechmistři zabaviti, mělo býti zničeno, neb darováno chudým. Někdy však chatrné dílo smělo býti prodáno dvě míle mimo město.¹³⁾ Řádné zboží bylo opatřeno městskými cejchy a pečeti. Pekařské cechy prohlížely dobrotu pečiva, řeznické masa, soukenické sukna, sladovnícké sladu. Dle Wintra »při mnohých řemeslech mělo býti přihlíženo hlavně k tomu, aby staré nebylo za nové, u krejčů mimo jiné, aby nebylo ušito ze sukna nesmočeného, při všech řemeslech v kožích pracujících mělo se pátrati, nebyly-li kůže z pošlého zvířete, u zlatníků bylo prohlížeti kov a všimnouti si, nebyli nějaký kov sprostný ozlacen a falešný kámen zasazen, u pekařů bylo ohledati, je-li chléb vypeklý.«¹⁴⁾

Ovšem dobré výrobky měly býti i dobře zaplacený. Proto bylo obvyklo autoritativní stanovení cen, ani příliš nízkých ani příliš vysokých. Tak zejména určeny byly cenové taxy za potraviny u pekařů i řezníků. Takové taxy vyskytují se v Německu již v dobách Karolingů. V Augsburgu stanovy taxy na potraviny městským právem r. 1276. V Praze ve 14. století určovány ceny na trzích zvláštním úřadem t. zv. šestipánů.¹⁵⁾ Návrhy na stanovení cen městskou radou vycházely od cechmistrů.

Nejdůležitějším a hlavním účelem cechů bylo však sledování zájmů stavovsko-ochranných. Účel tento spočíval především ve snaze zabezpečiti všem příslušníkům cechovním určitou míru hospodářského blahobytu. Tato míra dle ducha, jímž proniknut byl celý sociálně hospodářský názor věku středního, měla míti hranice nejen dolů, nýbrž i nahoru. Cechovní zřízení mělo býti tedy jednak ochranou živnostnictva před zproletarisováním, ale s druhé strany opět překázkou nepoměrného zbohatnutí na úkor jiných. Byl to onen středověký ideál, jenž charakterisován jest heslem »in medio virtus«, jenž dochází výrazu ve scholastické sociální filosofii snahou po »justum pretium« a jenž jest tak cizí novodobému kapitalistickému hospodářství s jeho honbou za ziskem a volnou soutěží, ve které vítězí hospodářsky nejsilnější a nejbezohlednější. V tom právě ležel význam cechů pro zachování stavů

¹³⁾ Winter, 675.

¹⁴⁾ Winter, 673.

¹⁵⁾ Winter, 342.

středních. Snahou cechů bylo, aby výroba řemeslná povznesena a udržena byla na takovém stupni, by poskytovala těm, kdo ji provozují, přiměřený důchod odpovídající životní míře středních vrstev společenských. Ovšem namítá se, že účelu toho cechy skutečně nedosáhly, že i za cechovního zřízení vyskytovali se řemeslníci žijící v nedostatku a bídě. Ale zdá se, že to byly přece jen výjimky, které měly své důvody spíše v individuálním zavinění a nikoliv v sociálních krizích řemeslného stavu. Opačné mínění Sombartovo není dosti přesvědčivým, nehledě k tomu, že hodnota peněz tehdejší a nynější není dobře srovnatelná. Možno proto právem tvrditi, že valná většina tehdejších řemeslníků těšila se, byť ne blahobytu, tedy aspoň postačující skrovné životní existenci. Tento účel cechů druhdy již vytčen byl v samých statutech. Tak cech pražských novoměstských kabátníků byl r. 1448 zřízen, »aby oni mezi sebou, řemeslo dělajíce, spravedlivě bohatý i chudý živiti se mohli tím lépe«. Cech soukenický v Ústí n. O. r. 1517 založen, »aby snázeji a dostatečněji živnost řemesla provozovati mohli.¹⁶⁾

V této snaze spočívá tedy hlavní živnostenská politika cechů a prostředky, jichž k dosažení tohoto cíle užívala, byly nejrozmanitější. Již zaručení dobré jakkosti zboží a přiměřenost cen, jak svrchu bylo uvedeno, sledovaly tento účel. Hlavní však ochranou před poklesem dostačitelného důchodu a životní míry řemeslnictva bylo obmezení volné soutěže. Také péčí o řemeslnický dorost a připouštěním k samostatnému provozování řemesla a mistrovství měly cechy v rukou regulování soutěže. Ve všech oborech řemesel povstal tím jakýsi uzavřený počet. Kdo nebyl cechem za samostaného mistra prohlášen, nesměl řemeslo provozovati. Činil-li tak přes to tajně a pokoutně, byl považován za »fušéra« neb »meloucháře« a byl cechem nemilosrdně pronásledován. Dle Wintera¹⁷⁾ pražští malostranští krejčí dali si r. 1481 do stanov, že kdo dělá řemeslo »kradí«, toho že dají do vězení, z něhož nevyjde, leč zaplatí-li kopy. Dle stanov novoměstských pražských sedlářů z r. 1451 učedník vyučený u mistra »neřádného« musí se učiti znova. Českokameničtí pekaři fušery věznili a pokutovali, podobně krejčí přibyslavští, rychnovští, pražští mečíři staroměstští.

¹⁶⁾ Winter, 595.

¹⁷⁾ Winter, 593, 658.

Cechy měly dále jakýsi monopol pro své výrobky, pokud šlo o spotřebu místní a nejbližšího okolí. V tom byl význam t. zv. práva mílového, dle něhož příslušníci domácího cechu směli výrobky své prodávati domácím zákazníkům a na domácích trzích, jakož i obyvatelstvu až do vzdálenosti jedné míle od hradeb městských. Naproti tomu řemeslníci cizí nesměli své výrobky nabízet a pro domácí spotřebitelstvo pracovati. Tím právě každé město s nejbližším okolím tvořilo onen izolovaný hospodářský celek, v jehož okruhu výroba kryla se spotřebou. Jen cizím obchodníkům se zbožím doma vůbec nevyráběným bylo dovoleno takové cizozemské výrobky na domácích trzích prodávati, ano byli přímo povinni při průvozu svého zboží toto k prodeji vyložit (t. zv. právo výkladní). Právo mílové bylo poskytováno již za dob Jana Lucemburského. Tak městům Praze (Starému Městu), Čáslavi, Hradci, Klatovům, Kadani, Litoměřicům, Lounům, Mostu, Nymburku, Písku, Vodňanům, Slanému, Kouřimi, Kolínu, Sušici, Žatci, Ústí. Později za Karla IV. pražskému Novému Městu, Budějovicům a j. v.¹⁸⁾

Ale péče cechů nesměřovala jen k tomu, aby chráněni byli živnostníci před cizí soutěží a tím před úpadkem své živnosti, nýbrž ona snažila se stanoviti i hranici nahoru proti přílišnému rozpjetí a rozšíření jednotlivých živností. Byla jakousi překážkou a brzdou pro vznik velkovýroby a podnikání ve velkém. Řemeslo smělo býti provozováno jen v určitém obmezeném rozsahu. To druhdy statuty cechovními bylo přímo předpisováno. Tak bylo nařizeno, kolikrát týdně smějí pekaři péci, řezníci porážeti, kolik várek smějí sládcí uvařiti, kolik stavů tkalci zaměstnávat, kolik oděvů krejčí a obuvi obuvníci ušiti. V statutech cechu pražských krejčí z r. 1318 stanoveno, že každý mistr musí míti jen dvě roucha k prodeji pohotově, že mají pracovati jen ve svém domě a na zakázku.¹⁹⁾ Pekaři v Litomyšli měli určeno, jak velkou smějí míti pec.²⁰⁾ Jindy stanoveno, kolik jen zboží smějí výrobci nositi na trh, zakazuje se překupnictví po straně a provozování dvou řemesel.²¹⁾ Pražští ševci směli na trhu vyložit jen dvě škorňáky. Stanoven i počet dnů, kdy na trhu pekaři směli chléb

¹⁸⁾ Winter, 118, 122.

¹⁹⁾ Winter, 187.

²⁰⁾ Winter, 204.

²¹⁾ Winter, 224.

prodávati.²²⁾ Novoměstští pražští uzdaři dle statutu z r. 1445 směli míti jen jediný krám, podobně mydláři dle statutu z r. 1498 a staroměstští rukavičníci (statuty z r. 1438). Stavitelé a tesaři nesměli najednou přijímati dva nebo tři oukoly. Z téhož důvodu i rozsah zařízení výrobních obmezován. Tkalci směli pracovati nejvýš o čtyřech stavech, soukenníci rychnovští dokonce jen o jednom stavě. Vinopalníci pražští směli míti jen tři roury. Strojová práce pokládána za nepoctivou, poněvadž tím člověk snižuje se za služebníka nástroje.²³⁾

Obmezován také počet pomocných pracovních sil. Tak stanověn nejvyšší přípustný počet tovaryšů (zpravidla 4) a učňů (1) u jednoho mistra. Pražští novoměstští kabátníci směli míti k výpomoci jen jednoho tovaryše a učedníka. Novoměstští kloboučníci pražští směli rovněž míti jen jednoho tovaryše a učedníka, ševci dva pacholky a jednoho robence (učně).²⁴⁾ Proto smlouvy o přijímání tovaryšů a učňů musily býti veřejně uzavírány. Rovněž nesměl jeden mistr druhému dělníky odváděti.

Nekalá soutěž přísně byla zakázána. Nikdo nesměl na trhu volati zákazníka od cizího krámu. Dle statutu malířů pražských z r. 1435 nesměl »druh druhu práce lehčiti, v dílo vkročovati a se přítí.« Nikdo nesměl míti více dílen ani provozovati více řemesel. Nikdo nesměl cizí výrobky prodávati, pro cizí mistry pracovati, ani společně s jiným mistrem řemeslo provozovati. Spolky mistrů k společnému provozování řemesla byly zakázány, ba dokonce spolubydlení dvou mistrů stejného neb příbuzného řemesla nebylo dovoleno. Suroviny nesměly býti ve větším množství kupovány a jiným výrobcům předražovány. Někdy i ceny surovin byly stanoveny a tyto jen v tržních dnech směly býti kupovány, nikoliv tajně. Za účelem docílení stejných nákladů výrobních kupovaly někde přímo cechy suroviny hromadně a pak je mezi své členy rozprodávaly.²⁵⁾ Též zřizovaly nákladnější provozovny, jež přenechávaly jednotlivcům k užívání. Konečně někdy i společný odbyť výrobků byl cechy obstaráván.

Tak vylučována a obmezována byla soutěž mezi výrobcí řemeslnými a zároveň kladeny meze pro rozpjetí výrobního pod-

²²⁾ Winter, 924.

²³⁾ Sr. Oncken: Geschichte der Nationalökonomie, I., 114.

²⁴⁾ Winter, 704, 705.

²⁵⁾ Winter, 710.

nikání nad určité hranice. V tom spočívala právě účinná středostavovská politika bývalých cechů.

Než cechy plnily také důležité úkoly sociálně-politické. Tu vztahovala se působnost cechů především na úpravu poměrů pracovních. Poměr pracovní mezi zaměstnavateli a dělníky za doby cechovního zřízení nespočíval na svobodné smlouvě pracovní, nýbrž byla to soustava pracovní korporační vázanosti. Byl upraven statuty cechovními. Nebylo ve směru tom volnosti smluvní, individuální vůle vstupovala do pozadí a nahrazena byla závaznými podmínkami statutů cechovních. Týkalo se to všech podstatných ustanovení smlouvy pracovní, tedy způsobu, druhu a doby práce, výše mzdy, uzavření a rozvázání poměru pracovního, vzájemných práv a povinností zaměstnavatelů a zaměstnanců, doby výcviku, přípustného počtu pracovních sil atd. Tak po formální stránce zbývalo velmi málo prostoru pro svobodu smluvní v cechovním poměru pracovním. Takovou úpravu poměrů pracovních obsahuje na příklad cechovní řád pražských novoměstských lazebníků z r. 1477.²⁶⁾

Po materiální stránce pracovní poměr za dob těch byl rázu převážně patriarchálního. Mistr považován byl za jakéhosi otce a vychovatele svých učňů, tito podřízení byli úplně jeho moci kázeňské a tvořili součástku širší jeho rodiny. Ale i tovaryši podléhali přísné kázní mistrově. Bydlili i stravovali se v jeho rodině, mzda byla převahou naturálního rázu. Výše mzdy byla ovšem velmi různá a reální hodnota její dá se dnes velmi nesnadno oceniti. V Čechách koncem 15. staletí činila týdenní mzda tovaryšů vedle stravy průměrně 3 až 4 groše české, ale stoupala druhdy až na 7 grošů. Za 4 groše bylo lze tehdy koupiti 9 až 11 liber masa neb 28 pint piva neb jeden loket sukna.²⁷⁾ Strava byla velmi hojná (snídaně, oběd, svačina a večeře). V jednotlivých řemeslech byla ovšem mzda různá. Kamenický tovaryš vydělal za dva dny tolik, co krejčovský za týden. Někdy byla mzda od kusu, jako u sladovníků, soukenníků, tkalců a j. Výše mzdy vyznačovala se stálostí a velkou setrvačností. Větší občasná nabídka neb poptávka sil pracovních neměla na ni velkého vlivu.

Pracovní doba byla celkem velmi dlouhá, v létě od východu

²⁶⁾ Winter, 587, 598.

²⁷⁾ Winter, 738.

do západu slunce, v zimě i při osvětlení umělém. Obyčejně 14 až 17 hodin denně s 2hodinovou přestávkou.²⁸⁾ Pracovalo-li se však déle, dostali dělníci přilepšenou («svíčková» pečeně!). Za to bylo vedle nedělí mnoho svátků i »modrých pondělků«, kdy se nepracovalo. Proti svévolné prázdní bylo ovšem cechy zakročováno. Pracovní smlouvy tovaryšů byly na různě dlouhou dobu uzavírány. Na rok, půl roku i kratěji. Byla též možná výpověď Přerušení pracovního poměru bez výpovědi bylo však trestáno.²⁹⁾ Také ženy připouštěny k pracem řemeslným, pokud odpovídaly tyto jich silám a schopnostem jako v krejčovství, tkalcovství, soukenictví, pekařství.

Ale sociální působnost cechů vztahovala se ještě na jiné pole. Cechy záhy nabyly z různých příspěvků, darů, odkazů atd. značného jmění, z něhož tvořeny zvláštní podpůrné fondy, jichž užíváno ve prospěch členů cechovních, jich vdov, sirotek jakož i tovaryšů a učňů. Tak poskytovány nezúročné zápůjčky, podpory nemocenské, pohřební, vdovské, sirotčí, starobní, chudinské atd.³⁰⁾ Cechy staraly se také o své členy, když nezaviněnými pohromami životními nemohli si opatřit výživu, upadli v chudobu a pod. O nemocenské zaopatření staral se zejména cech kutnohorských horníků z r. 1443.³¹⁾ Tak plnily cechy samočinně důležitou funkci sociální, která v nové době teprve po velkých zápasích sociálních obstarávána jest, a to ještě dosti mezerovitě, velikým a nákladným aparátem pojišťování dělnického. Také obstarávaly cechy odborové prostředkování práce a to nikoliv jen místní, nýbrž i meziměstské, ano i v cizině. K tomu účelu sloužily zejména cechovní hospody (herberky), v nichž cestující tovaryši, kteří cestovali zpravidla bez peněz, našli zdarma pohostění, ale i poukaz na práci, ježto se tam soustřeďovala poptávka a nabídka pracovních sil příslušného řemesla.

Vedle této působnosti nepostrádaly cechy ani prvků etických a kulturních. Ano zdá se, že právě tyto momenty daly podnět ke vzniku cechů. Byl to zejména duch stavovské družnosti a uvědomění společných zájmů, který všechny členy cechovní

²⁸⁾ Winter, 745.

²⁹⁾ Winter, 735.

³⁰⁾ Winter, 598.

³¹⁾ Winter, 598.

pronikal, duch vzájemnosti a solidárnosti. Na venek pak projevovaly se tyto etické snahy společnými schůzkami, slavnostmi, hostinami, účasti při náboženských obřadech, průvodech, pohřbech. Cechy ctily svého patrona, zřizovaly své oltáře a kaple, kamž kupovaly svíce, vydržovaly své kněze.³²⁾ Tak pražští novoměstští řezníci měli kostel sv. Lazara. Ovšem také měly své hospody, kde konaly schůze. Cechy pěstovaly stavovskou čest, káraly a trestaly jednání nečestné, vylučovaly ty, kdo žili nemravně a nepoctivě, pokutovaly opilství, cizoložství, přepych v oděvu. Cechy měly své odznaky a kroje, své prapory, jež slavnostním způsobem světily. Ony účastnily se ale také druhdy vynikající měrou hájení a obrany měst proti zevním nepřátelům, střežily hradby a brány městské a plnily tudíž za tehdejší soustavy branné i důležité úkoly vojenské. Také staraly se o veřejnou bezpečnost, spolupůsobily při hašení požárů a pod.

III.

Cechy v prvých dobách svého trvání plnily znamenitě své hospodářské, sociální i ethické úkoly, což i zásadní odpůrci cechovního zřízení musí přiznati. Rozkvět cechů a s nimi i výroby řemeslné trval asi od 12. do polovice 16. století. Winter vyslovuje se o cechovním zřízení u nás v době lucemburské: »že to byly užitečné instituce hospodářské, pokroku i veřejnému dobru služící, s mnohými stránkami dobrými a některými zárodky příštích chyb . . . Z cechů té doby na vrch proniká bratrský charakter dusící sobectvo, ale tím i s outěž. Bratrství velelo péči míti o schudlé, nemocné členy, i na konec počestně pochovávatí je a jejich vdovám a dětem zjednávatí ve spolku místo k živobytí.« Ale i později »celkem přes všechnu cechovní tuhost a nesvobodu lze do 15. a počátku 16. věku klásti nejzdravější dobu českého cechovnictva. V městské ústavě hospodářské cechy vyplňovaly svoje místo dobře . . . cechy byly organizace malých lidí, středního stavu a ještě bez nesnází vpravovaly se organicky v život měst sebe větších. Cechovní organizace vyhovovala konsumentům i producentům, přispívajíc k obecnému dobru, neboť čest řemesla a povinnost k oděratelům vždy ještě byly v popředí a plnilo se

³²⁾ Winter, 598.

dosti věrně, co statut nařizoval na prospěch obou stran; plnilo se to ve smyslu a v duchu svého ustanovení, tedy upřímněji, než v dobách následujících...» »Doba 15. století byla u nás i v sousedních Němcích nejlepší dobou řemeslného dělnictva i všeho cechovnictva. Dělníci byli bujni ale ne zvrhlí, na mravnost se celkem dbalo, bylať odleskem stavovské ušlechtilé pýchy u mistrů i tovaryšů.«³³⁾ A jinde praví: »V pospolitosti cechovní v této periodě vždy ještě patrně vládl druh starodávných bratrstev, vždy ještě spojena byla dosti upřímně a naivně řemeslná práce s náboženstvím křesťanské lásky, tehdejší mistr chudý necítil se člověkem opuštěným, byl členem cechu bratrského a mohl spoléhati na pomoc... Cech veškerou svojí organisací popadl a držel člověka celého, za ztrátu individuality budil smysl korporační, jednotlivec cítil se býti členem řemeslné obce, o ni se opíral, kdo ublížil jednomu, byť i členu podřízenému, ublížil všem a všichni byli o to vzhůru.«³⁴⁾

Avšak v pozdější době nastává pozvolný, ale trvalý úpadek celého cechovního zřízení. Jako každá původně snad užitečná a prospěšná instituce, cechy během času se zvrhly, přestaly plnit své důležité úkoly, jich vady stávaly se stále zjevnějšími, zahrnížďily se v nich mnohé zlořády, přestaly odpovídati změněným poměrům techniky výrobní i duchu časovému.

Příčiny rozkladu a úpadku cechovního zřízení vězely jednak uvnitř jich samých, jednak byly účinkem zevních okolností souvisejících s celým vývojem hospodářským a politickým. Vnitřní vady cechovního zřízení počaly se jeviti zejména v třídním egoismu a nepotismu cechovním. Místo dřívější vzájemnosti a družnosti, místo ethických pohnůtek a cílů vybujelo v lůně cechů soukromé a třídní sobectví, jež jest počátkem konce každého útvaru sociálního. Nikoliv blaho stavu, jakožto celku, nýbrž soukromý prospěch jednotlivců stal se vodítkem politiky cechovní. Dokud výrobců řemeslných bylo poskrovnu a vzájemná jich soutěž nebyla pocitována, nebylo přijímání nových mistrů omežováno. Ale jinak později, když příbytek nových řemeslníků byl větší, než poměrné stoupaní obyvatelstva a jeho potřeb, zejména po třicetileté válce a nastalém vylidnění a ochuzení celé střední

³³⁾ Winter, 227, 723, 769.

³⁴⁾ Winter, 719.

Evropy. Tu se počaly cechy proti novým členům uzavíratí. Stanoven pevný počet samostatných mistrů, takže nemohl mistrovství a členství cechu dosíci, leč uprázdnilo-li se místo úmrtím neb jiným způsobem. Tak v Německu již r. 1370 cech zlatníků v Bukovci byl obmezen na počet 24 mistrů, cech mosazníků na 14. Podobně byl uzavřen počet tkalců v Kolíně n. R.

Účel obmezování měly také stále těžší podmínky přijetí do cechu. Týkalo se to zejména t. zv. poctivého, to jest manželského původu. Požadavek ten vybíhal tak daleko, že žádalo vysvědčení o manželském zrození i rodičů toho, kdo o přijetí do cechu žádal. Tak r. 1481 u pražských malobstranských krejčí a u ševců. Rovněž se svou manželkou musil býti mistr řádně oddán. Tak požadovali r. 1444 pražští novoměstští pekaři. K přijetí do cechu žádáno dále nabytí práva měštanského a určité náboženské vyznání. Vylučování ti, jichž otcové provozovali nečestné povolání, jako synové katů, pohodných, hrobníků, drábů, ponocných. Vrchnostenští poddaní z venkova musili se prokázati listem výhostným. Mimo to nabytí mistrovství všelijakým způsobem sťažováno. Prodlužována vždy více doba učňovská (ve Francii až na 10 roků) a tovaryšská, zotřovány požadavky při zhotovování mistrovského kusu (bylo nutno vystrojiti nákladnou hostinu), vybírány stále vyšší poplatky za přijetí do cechu. Poplatek ten záležel buď v penězích neb ve vosku. U pražských novoměstských pekařů činil r. 1444 15 grošů. Podobně u kloboučníků a mydlářů. Naproti tomu u kovářů, povozníků a kameníků 30 grošů, tedy půl kopy. Pražští novoměstští soukenníci zvýšili r. 1447 »přístupné« na kopu grošů a dvě libry vosku. Rovněž tak r. 1454 malíři, r. 1478 zlatníci a r. 1481 malobstranští krejčí, kteří žádali dokonce od venkovských tovaryšů půl druhé kopy.³⁵⁾

Při tom ale také provozován nepěkný nepotism ve prospěch synů neb zetů dosavadních mistrů na úkor uchazečů cizích. Ano někdy stanovena dokonce dědičnost oprávnění cechovního, nebo aspoň pro syny a zete mistrů byly stanoveny nižší poplatky za přijetí aneb jim docela promíjeny. Tkalci suken v Paříži nepřijímali na konec za mistry leč syny mistrů zemřelých. V německém Bukovci mohl dosáhnouti mistrovství jen ten, kdo se oženil s dcerou neb vdovou mistrovou. Dle statutu krumlovských řez-

³⁵⁾ Winter, 696.

níků z r. 1447 směl státi se mistrem jedině syn neb manžel dcery či vdovy mistrovy. Dědičnost mistrovství zavedena v Čechách u pražských novoměstských uzdařů, kovářů, koželuhů, kloboučníků, soběslavských soukenníků, kutnohorských zlatníků.³⁶⁾

Oprávnění živnostenská byla prodávána a vyvinuly se tak živnosti »reální«, jež se staly předmětem právních jednání (koupí, zástav, darování) a živnosti »radikované«, spojené s knihovním vlastnictvím určitého nemovitého objektu (hostince, mlýny, lékárny, pošty). Podobně se kupovaly a prodávaly masné krámy, obuvnické lavice, stánky atd.

Následkem této uzavíravosti rozmáhal se přes přísné zákazy a těžké tresty počet řemeslníků mimo cech stojících, buď na konec trpěných (t. zv. mistrů svobodných), kteří však nesměli míti žádných učňů ani pomocníků, aneb řemeslníků pokoutních (fušerů), kteří bídně živořili, provozující řemeslo tajně s nebezpečím majetku i osobní svobody. Přísně zakročováno i proti cizím řemeslníkům, jimž domácí trhy uzavírány.

Tímto obmezováním všeliké soutěže domohly se cechy výrobního monopolu se všemi jeho nepříznivými následky. Ceny výrobků zdražovány, aniž později vždy dbáno jich přiměřené jakosti, spotřebitelstvo využitkováno, ježto zdravá soutěž nemohla přinésti nápravy. To však bylo i na závalu technickému pokroku výroby a pronikání živlů zdatnějších a schopnějších. Scházela vzpruha a podnět zdokonalovací, mizelo vědomí svézodpovědnosti, nebylo snahy vyniknouti nad ostatní. Cechy staly se tak útlukem a záštitou prostředností, indolence, duševní i hospodářské lenivosti. Nastala technická i hospodářská stagnace výroby řemeslné.

Také počaly vznikat spory a různice mezi jednotlivými cechy na vzájem o hranice jich působnosti. Zejména u řemesel příbuzných na vzájem vytykáno zasahování jednoho do druhého, čímž vznikala řevnivost a nekonečné hádky. Tak povstaly v Praze r. 1444 spory mezi koželuhy a jircháři, mezi těmito a krejčími, mezi krejčími, suknaři a postřihovači, mezi krejčími a kabátníky, mezi mečíři a nožíři. Hádky byly mezi ševci a koželuhy r. 1401 v K. Hoře. V Písku r. 1522 mezi koželuhy a ševci.³⁷⁾ Tyto spory

³⁶⁾ Winter, 684.

³⁷⁾ Winter, 859, 873, 879.

«dávaly také podnět k rozlukám cechů ve dva. Tak v Praze r. 1442 řemenářů a uzdařů.

Konečně i dřívější přátelský a důvěrný poměr mezi mistry a jich pomocníky během času značně ochladl a nastalo vzájemné odcizení. To vedlo k různým sporům rázu sociálního, které již ve středním věku nebyly žádnou řídkostí. Vznikaly rozeprě o dobu pracovní o výši mzdy, lhůty výpovědní, vyskytovaly se i stávky (již ve 14. století), tvořila se zvláštní bojovná sdružení tovaryšů. Byla organisována po způsobu cechů, které se pak nad nimi dovolaly dozoru a vlivu, po případě jich tvoření zakazovaly. Tak jsou známé v Německu spory mezi mistry a tovaryši v Norimberce, v Augšpurku, později ve Vídni, u nás v Liberci. Organisece tovaryšů nazývala se bratrstva, vydávaly své řády a spravovaly různé fondy podpůrné. Vznikaly ve Francii a Německu již v 15. století. Tak bratrstvo tovaryšů kožešnických ve Strassburku r. 1404, rukavičkářských v Praze r. 1432, tamtéž r. 1491 spolek tovaryšů pekařských a perníkářských, r. 1509 nožířských, kožešnických, koželužských. Také stávky u nás se objevují již v 15. a 16. století. Statuty pražských kovářů a provazníků zakazují stávky. V Praze r. 1451 vypukla stávka tovaryšů kožešnických, r. 1451 brněnských, r. 1465 soukennických, r. 1462 malířských, r. 1512 konvářských, r. 1519 kloboučnických, r. 1523 bradýřských. V K. Hoře r. 1495 skončila krvavě stávka horníků, r. 1457 byla v Písku stávka soukenníků, r. 1514 sladovníků v Litoměřicích. Tím způsobem nastal v lůně samého cechovního zřízení rozklad. G i e r k e³⁸⁾ v příčině té praví: »Slavné společenstevní ctnosti stavovské převrátily se v opačné chyby, družnost v kastovnictví, snaha po moci, cti a vážnosti společenstva v sobeckou zřetnost, stará hrdost řemeslná v malichernou ješitnost, láska ke cti ve spanštilou, často jen sobeckosti sloužící ctižádost, pieta k obyčejům ve prázdnotu obřadnost, odvrácení se od nedůstojného v úzkoprsou výhradnost, smysl pro bratrství a rovnost v soutěžnou bázeň a chlebovou závist, živý cit pro veřejný život v partikularism opírající se o monopol.«

Avšak příčiny úpadku cechů byly i zevní, mimo ně samy ležící, povahy hospodářské, ideologické i politické.

Hospodářsky působil nepříznivě na cechovní zřízení vývoj

³⁸⁾ Gierke: Das deutsche Genossenschaftsrecht, I., 917.

od malovýroby k velkovýrobě průmyslové. Počátkem nového věku, zejména pak v pozdějších stoletích rozšířilo se dosavadní uzavřené hospodářství městské na hospodářství celých státních území, ještě později na hospodářství světové. Dosavadní hranice výroby určené jen místní spotřebou byly překročeny, počalo se vyráběti i pro odbyt vzdálený, úzký místní vztah mezi výrobou a spotřebou byl uvolněn, mezi výrobce a spotřebiteli vsunula se jako prostředník tržba. Zdokonalené dopravní prostředky usnadňovaly odbyt do dálky, velkolepé technické vynálezy strojové a užívání nových motorických sil umožňovaly výrobu rychlou, levnou a hromadnou. Rozmnožování obyvatelstva mělo za následek větší spotřebu, rostoucí význam výrobního činitele kapitálu a kapitalistického podnikání vůbec byl příznivou půdou pro podnikání ve velkém.

Avšak velkovýroba průmyslová, ať již ve starším tvaru svém výroby nesoustředěné, aneb v mladším způsobu výroby tovární, samou podstatou svou nesnášela se se zřízením cechovním. Cechy celým svým původem, svou povahou a svým účelem byly organisačními útvary malovýroby a právě potřeba malovýroby přímo v život je vyvolala. Velkovýroba má zcela jiné požadavky, v některých směrech malovýrobě přímo protichůdné. Velkovýroba naprosto nesnáší pouta a omezení, která prospívají malovýrobě, jako potlačování soutěže, obmezování počtu pracovních sil, požadavek způsobilosti výrobcovy, stanovení cen výrobků a j. v. Všechny takové předpisy jsou zásadně s povahou velkovýroby neslučitelné, jsou pro ni brzdou a překážkou. Velkovýroba naopak vyžaduje ke svému rozvoji a a mohutnění co největší volnosti a svobody všech vztahů a poměrů hospodářských, neobmezeného rozjetí všech výrobních sil a schopností, v němž jediné jest místo pro individuální zdatnost a uplatnění. Volná a neobmezená soutěž jest pole, na kterém velkovýroba svou vlastní technickou a kapitalistickou převahou vítězí.

Proto velkovýroba průmyslová hned od počátku svého vzniku těžce nesla omezení cechovní, pocitujíc je jako pouta překážející jejímu rozvoji a nemohouc se v úzké poměry cechovní vtěsnati. Hleděla se tudíž záhy z omezení těch vyprostiti, což se jí tím spíše dařilo, čím více ovládající tehdy směr merkantilistický spatřoval ve velkopřůmyslu hlavní zdroj hospodářského blahobytu. I byly poskytovány podnikům velkopřůmyslným zvláštní

výsady, kterými vyjímány byly z obmezení cechovních. Nepodléhaly cechům a jich pravomoci, stály mimo svazek cechovní. Také nesrovnávala se pokročilá technika výrobní s cechovním duchem, který se snažil výrobu do všech podrobností reglementovati a upravovati.³⁹⁾

V Rakousku od počátku 18. století udíleny továrnám soukromé výsady (privilegia privativa), dle nichž byly oprávněny vyráběti určité zboží mimo cechovní předpisy. Takové továrny směly také přijímati učně a dávat jim za vyučenou. Také celá odvětví výrobní, původně řemeslná, později však kapitalisticky a velkopodnikatelsky provozovaná, byla všeobecně vyňata z cechovního zřízení. Tak v Čechách r. 1755 plátenictví, r. 1765 přádelnictví (rovněž na Moravě), r. 1766 krajkářství, r. 1770 vyšívání, česání vlny, prýmkářství, kalounkářství. Živnosti tyto, jakož i plátenictví, soukenictví, hedvábnictví, sklářství, koželužství, barvířství, rukavičkářství, kožešnictví, knihtiskařství, kovoprůmysl prohlášeny za živnosti t. zv. komerční. Dle reskriptu z r. 1763 nebyl počet takových živností vůbec obmezen a dle cirkuláře z r. 1776 mělo býti provozování výroby co nejvíce usnadňováno. 84 živností prohlášeno vůbec za volné. Cirkulář tento ovšem nevešel skutečně v působnost. Patentem z r. 1764 bylo dovoleno továrníkům výrobky své prodávati na trzích, r. 1781 i mimo trhy a konečně od r. 1787 mohli míti ve hlavních městech sklady a provozovati obchod ve velkém. Čím více však rozšiřovala se velkovýroba a přibývalo továren a velkopodniků průmyslových, tím častěji výroba z pravomoci a ustanovení cechovních se vymykala a tím více platnost cechovní soustavy se súzovala. Tak rozmachem velkovýroby koncem 18. a počátkem 19. věku vliv a význam cechů sám sebou klesal.

Leč cechům vznikl také mocný nepřítel v celkovém vývoji myšlenkovém, jimž se vyznačuje přechod od věku středního k novému. Cechy byly duchovým plodem středověku a jeho asketického, protikapitalistického názoru světového, v němž důležitou úlohu měla korporativní stavovská vázanost. Naproti tomu vlivem anglické a francouzské filosofie pronikly ve věku novém myšlen-

³⁹⁾ Zvláštní nepochopení podstaty a úkolu cechů projevuje ve směru tom R e s c h a u e r (Geschichte des Kampfes der Handwerkerzünfte, 6), čině jim výtku, že samy se nezmocnily výroby strojové a nestaly se nositeli velkopřůmyslu.

ky individualismu, jež blaho lidstva spatřovaly v nejširší svobodě jednotlivcově na poli politickém, náboženském i hospodářském. Ale vázanost cecho vní byla právě překážkou uplatnění této svobody. Proto individualism vypověděl nejostřejší boj cechovnímu zřízení. Již t. zv. kameralisté (jako Seckendorf, Becker, Schroeder, Reimarus a j.) byli odpůrci cechů. Také recepce římského práva, které proniknuto jest duchem individualismu a jemuž všechny veřejnoprávní korporační útvary jsou cizími, nebyla vývoji cechovnímu přízniva. Zejména ale individualističtí stoupenci postavili se rozhodně proti cechům. Rozsáhlá literatura 18. a 19. století věnována jest útokům proticechovním, nepostrádajíc ovšem agitační jednostrannosti a měla podstatný vliv na myšlenkové názory tehdejšího pokolení, jež docházely opět výrazu v soudobém zákonodárství i praksi živnostenské.

Konečně ani celkový politický vývoj nebyl cechům příznivý. Cechy byly veřejnoprávními korporacemi na autonomním základě, jež vytvořil středověk, podobně jako jiné korporace toho druhu (řády mnišské, university a j.). Za tehdejší politické roztržičnosti a slabé ústřední moci státní byly korporace takové důležitými činiteli vykonávající různé funkce správy veřejné. Rozkladem státu stavovského a utužováním absolutní moci panovnické stala se i existence cechů vratkou. Státní absolutism pohlížel žárlivě na cechy jakožto konkurenční orgány co do správy veřejné, počal pravomoc jich obmezovati, do ni zasahovati a je sobě podřizovati. Dělo se to zejména tím způsobem, že si osoboval dozor nad cechy, jenž dříve příslušel správám městským, že si vyhrazoval instanční rozhodování o věcech v pravomoc cechů spadajících, že podroboval statuty cechovní úřednímu schvalování a vydával pro cechy jednotné závazné stanovy.

V Anglii roku 1504 podrobeny stanovy cechů státnímu schvalování a cechy stále více obmezovány. Ve Francii mělo již v 13. století každé řemeslo královského představeného a cechy byly učiněny závislými na moci královské. Úřady krále potvrzovaly usnesení cechovní, osvobozovaly od zkoušek a dávaly listy mistrovské. Colbert za Ludvíka XIV. četnými regulativy zasahoval v práva cechovní. V německé říši v 16. století říšské sněmy zabývaly se úpravou poměrů cechovních. Pak sněm ve Špýru r. 1510, v Řezně r. 1594, pak říšské policejní řády z r. 1530, 1548, 1577. Ovšem usnesení ta zůstala namnoze bezúčinná, poněvadž

vyžadovala schválení jednotlivých teritoriálních panovníků. Nově upravil cechovnictví říšský cechovní řád z r. 1732, jímž cechy postaveny pod dozor státních úřadů, trestní jich pravomoc omezena, poplatky sníženy. V Čechách podléhaly z počátku cechy správě městské, v městech poddanských vrchnostem. Avšak od 16. století osvojila si moc královská přímé zasahování do věcí cechovních. Již za Zikmunda daly si pražské i venkovské cechy řeznické potvrditi své stanovy od krále.⁴⁰⁾ Podobně i pasíři, kožešníci, hrnčíři, mečíři, malíři, nožíři. R. 1547 byly následkem politických událostí v Čechách cechy »vyzdviženy«, což znamenalo jich zrušení, ale omezení jich autonomie. Podléhaly nadále dozoru královských rychtářů, musily vykonati přísahu věrnosti, ukládány jim daně, královské úřady rozhodovaly v nejvyšší stolici ve sporech cechovních, udílely mistrovská práva neb osvobozovaly od cechovní příslušnosti (t. zv. svobodní mistři). Na českých sněmích r. 1547 a 1549 usneseny řemeslné a čelední řády o sazách mzdových a cenách potravin. Podobně r. 1578 a 1605. R. 1689 sníženy poplatky příjmové a odstraněna nákladnost kusů mistrovských, jakož i zrušen uzavřený počet mistrů. R. 1708 potvrzování stanov cechovních bylo výslovně vyhrazeno panovníku a bez jeho svolení nesměly býti nové cechy zřizovány. R. 1725 zavedena v Rakousích a r. 1765 rozšířena na Čechy t. zv. ochranná oprávnění, dle nichž směli tovaryši i bez svolení cechů samostatně živnost provozovati, čehož zejména hojně užívali řemeslníci dvorští. Tak byli nadále vedle mistrů cechovních i mistři státem dekretováni. Patentem řemeslnickým z r. 1731 vyhrazeno v zemích českých zřizování nových cechů panovníkovi a i starší stanovy cechovní musily býti předloženy k schválení. Patentem z r. 1739 vydány pak t. zv. generální artikule cechovní za účelem jednotnosti cechovních stanov. Dozor městských rad nahrazen úplně dozorem vládním. Usnadněn byl přístup k učňovství tím, že odpadly překážky nemanželského a nečestného původu, stanovená šnedělní doba zkušební, poplatky za učení, trvání doby učňovské, doba cestování, zakázány stávky, zrušena tovaryšská bratrstva, upraven požadavek mistrovského kusu, zrušeny rozdíly co do pořadí cechů. Venkovští řemeslníci měli příslušet k cechu nejbližšího města, v menších městech byly

⁴⁰⁾ Winter, 638.

cechy smíšené. Schůze cechovní měly se konati každé čtvrtletí, v nich měli propouštění býti učňové, vyřizovány spory a skládány účty. Každý cech měl státního inspektora a pravomoc cechů značně obmezena. Od r. 1754 rozeznávány vedle živností cechovních i živnosti necehovní, a sice svobodné, koncessní a tovární, jakož i komerční, takže tím působnost cechů vztahující se jen na živnosti cechovní, dále sůžena. R. 1776 zrušena povinnost tovaryšů cestovati. Od r. 1784 dělo se propůjčování živnostenských oprávnění dle volné úvahy, r. 1815 dovoleno provozování více živností jedné osobě, r. 1816 zrušena ustanovení o přípustném počtu učňů a r. 1818 bylo cechům vůbec odňato právo udělování mistrovství. Ony podávati měly v tom směru jen dobrozdání, jimiž však úřady nebyly vázány. Hlubokým zásahem do cechovního zřízení byly také dříve již uvedené výsady a výjimky pro velkovýrobu tovární.

Tak význam a vliv cechů čím dále tím více klesal, ony pozbývaly své původní důležitosti. Staly se na konec jen orgány poradními, kdežto moc rozhodující v záležitostech živnostenských připadla úřadům státním a vrchnostenským. Činnost cechů stala se jen formální a zevní, klesly na spolky s úkoly více jen obřadními a slavnostními. Nositelem živnostenské politiky stali se stát. Nenastalo tím ovšem ještě období živnostenské svobody, politika živnostenská neztratila ještě povahy vázanosti. Ale vázanost tato nebyla více autonomní korporační, nýbrž veřejnoprávně státní. Bylo to právě období živnostenské politiky státní vázanosti.

IV.

Rozklad a úpadek cechovního zřízení nepokračoval ve všech zemích stejně rychle a nedospěl také všude ke stejným koncům. V zemích západoevropských vedl namnoze k úplnému zrušení cechů, které tam nyní mají tedy jen již význam historický. Tak ve Francii zrušeny byly cechy až na holiče, zlatníky, knihtiskaře a lékárníky již před velkou revolucí r. 1776 Turgotem. Zrušení to sice později bylo odvoláno, ale v revoluci r. 1789 a 1791 odstraněny cechy definitivně. Podobně v Anglii, kde vznikem a rozvojem výroby tovární pozbyly cechy již v 18. století významu a byly zrušeny r. 1814 a 1835. Také v zemích, v nichž následkem

válek napoleonských ovládl vliv práva francouzského, jako v Belgii, Nizozemsku, Itálii, byly cechy odstraněny. Rovněž tak ve Španělsku, kde zrušeny cechy r. 1813 a 1820, v Norsku r. 1839, ve Švédsku r. 1846, ve Švýcarech r. 1848 a také v Uhrách r. 1872.

Jiný, méně radikální vývoj byl v zemích střeoevropských, zejména v Německu a Rakousku. V Prusku již dekrety z r. 1808, 1810 a 1811 v zásadě uznána živnostenská svoboda a pouze pro 8 živností vyžadována zvláštní způsobilost. Cechy nebyly sice výslovně zrušeny, ale účast v nich nebyla povinná. Zmizel rozdíl mezi mistry cechovními a necehovními, cechy se mohly dobrovolně rozejít i býti rozpuštěny. Pruský živnostenský řád z r. 1845 zaujal k cechům stanovisko polovičaté. Staré cechy byly dále trpěny, ale musily se přizpůsobiti novým předpisům, jimiž působnost jich byla omezena hlavně na výchovu řemeslného dorostu a na zprávu podpůrných fondů. Rovněž živnostenský řád pro severoněmecký spolek z r. 1869 byl proniknut duchem proticechovním. Avšak r. 1881 přiznána cechům opět povaha veřejnoprávních korporací a r. 1897 připuštěna možnost na základě usnesení většiny, aby příslušnost k nim byla závazná.

V Rakousku o odstranění cechů vážně uvažováno bylo ve vládních kruzích již koncem 17. stl. a práva cechů stále více byla omezoována. R. 1835 připravena nová osnova zákona živnostenského, cechům celkem málo příznivá, připouštějící i svobodné živnosti, stanovící mírné podmínky pro živnosti koncessované a zrušující vázanost cechovní. Osnova tato však zákonem se nestala. Názory vlády o cechovním zřízení, jeho zachování neb zrušení v Rakousku stále kolísaly a pohybovaly se v opatřeních kompromisních. Ani dosud platný živnostenský řád z r. 1859 nezaujal v tom směru přesného stanoviska. Zásadně ovšem postavil se na stanovisko svobody živnostenské, uznávaje jen dvojí druh živností, svobodné a koncessované. Ale převzal přece starou soustavu cechovní, překřtív pouze název cechů na živnostenská společenstva. Dosavadní staré cechy měly býti zachovány a nová živnostenská společenstva téhož nebo příbuzných živností v jedné neb několika sousedních místech zřízena. Ale působnost těchto společenstev byla dle živnostenského řádu z r. 1859 dosti skrovná. Jen péče o úpravu poměrů učebních a služebních, vyřizování sporů mzdových, podpora odborného školství, příspěvky nemocenské

a podávání dobrých zdání ve věcech živnostních byly hlavními jich úkoly. Návrhy v pozdějších letech v rakouských sborech zákonodárných podané na úplné zrušení živnostenských společenstev jakožto dědiců starých cechů byly zamítnuty. Naopak vývoj další, zejména uzákoněné novely k živnostenskému řádu z r. 1883, 1897 a 1907 značí podstatný obrat ve směru pro společenstevní organizaci příznivém. Novely tyto byly plodem vlivného hnutí maloživnostního, domáhajícího se zejména zákonodárné ochrany proti převaze kapitalistické velkovýroby a spatřujícího právě v dokonalejším vybudování živnostenských společenstev jakožto veřejnoprávních organizací associačních účinný prostředek této ochrany. Vůdčí myšlénkou při tom bylo, aby dobré stránky bývalých cechů zůstaly zachovány a využito ve prospěch malovýroby řemeslné, ježto prostým odstraněním cechů tam, kde se tak stalo, nastala mezera co do zájmové organizace malovýroby, jež dobrovolným spolčováním nijak nemohla býti nahrazena. Vytvořením živnostenských společenstev, jež zbaveny býti měly všech stinných stránek bývalého cechovního zřízení a přizpůsobeny novodobým požadavkům života hospodářského, zachována byla také historická souvislost mezi minulostí a přítomností. Zdáli ovšem živnostenská společenstva toto své poslání v oboru politiky maloživnostenské konají a naděje v ně skládané skutečně splnila, jest jiná otázka, jejíž zodpovědění nenáleží v rámeček této úvahy.

Živnostenská společenstva jakožto závazné zájmové korporace veřejnoprávní nejsou ovšem v plném soulase se zásadou živnostenské svobody důsledně provedenou. I na tomto poli, jako v mnohých jiných oborech, na př. v oboru sociální péče, setkáváme se se zajímavým zjevem, že důsledný individualism, kterýmž proniknuto bylo století devatenácté, narazil na obtíže skutečného života hospodářského a sociálního a že nebyl poslední a vrcholnou metou ve vývoji společenském. Vývoj ten vůbec není přímočarý, nýbrž zdá se, jakoby mnohdy vracel se v jakýchsi závinech zpět zase tam, odkud původně byl vyšel.